

20227 X

HÄRJEDALEN
=====

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Tännäs

(Mittådalen)

Örn. Lapska sagor

26/9 1949

Odstedt, Ella, 1941

Övernaturliga väsen, magi, läkekonst,
förvandlade, tro rörande naturen, säg-
ner m.m. (lapska sagesmän)

58 bl.4:o

Landsm. Uppsala. 20227
E. Odstedt 1941 TÄNNÄS (Mittådalen)
HÄRJ.

Sagesmanns uppgifter:

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittträdalery)

K. R. = Lappqvarnan Karin Renander på Storbullen, Tämnäs, sn, f. i Anäsdalen i Tämnäs år 1859. Modern död när hon var 2 år, morföräldrar, till vilka hon då borde ha kommit, bosatta på Storbullen. - K. R. bodde vid mitt besök fortfarande i kåta, fast de andra lappfamiljerna alla bodde i hus. Men hon hade bott i kåta hela sitt liv, sade hon, och ville ej ha det omvända. Hon var något äldre-donusskröplig och måste av flera skäl utspåras med en viss barsamhet.

M. A. = hustrun Maria Akman i Storbullen, Tämnäs sn, f. i Stenfjäll i Gffesdal år 1876. Gift med N. L. A. Hon ätergas huvudsakligen några traditioner från Gffesdal, se acc.

N. L. A. = Lappmannen N. L. Akman i Storbullens lappviste, f. darsb. år 1873. En lique och frikämlig person.

Mitt arbete i Strövalken avsåg icke att utgöra
någon undersökning av folkminnesbeståndet bland
lapparna där, utan avsikten var endast att efter-
forska om det fanns några vordrossäpner. Det frö-
liggande upptäckningsutgöra det material i fide
därjämte under en dags arbete. (Primäruppteckning
acc. 15104.)

Uppsala den 28 sept. 1949
Ella Odstedt

Underjordiska "Sua folk."

Det finns ett folk, som kallas underjordiska eller sua folk. Dom har rensat ut hundar uträ. (Mittädelan)
Många ha sett ut hört dom.

och kan man kasta kniven över rensarna, så får man så många rensar som kniven nådde över, har dom sagt.

och om man har sett upp en koja, det underjordiska har sin plats där är det inte bra. Då blir det rubbat där, man måste flytta kogan.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Ann. Sagom. vet g. att dessa väsen bo under jorden men antar att de väl måste göra det, eftersom de också kallas underjordiska. Har också väntat ofta detta svenska namn

Namn 54
nr 5
p. 1

Underjordiska och deras härbornst från Lucia

Älsknytt²⁾ kallas vi dem. Ja ha sitt med egna ögon. Dom ses ut som vi, och dom har renas. Ja ha sitt dem. Då man kommer dit är det alldeles borta. [Inga härbor vet sägas pers. att man sett.]

Det är Luciabergspolk.

Det var en som hade krycke barn. Då kom Jesus till henne, och hon ville inte att han skulle se, att hon hade så krycke barn, så sonliga grände hon i källan, så inte Jesus skulle se dem. Och dom blev osynlig och blev Luciabergspolk. Hon som vådde om barnen hette Lucia.

Man ska aldrig bygga i deras vägar, det blir
ovälsignat dit. (K. R.)

Strövalen d. 2/10 1941

Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

AT 758

N. L. A. har
hört berättan-
ningar "Lu-
ciferafolk"
men har g.
hört säggen
b. b.

*1 & 2 säkert uppfattat, vore endast att höra såna tydliga uttalen.

Om de underjordiskas storlek.

Om de underjordiskas storlek säger N. L. A.
att "denn må no helst vera små, eftersom denn
kallas för "små folk". Men när han ut hans
husom (f. i. Effedal) tänkte efter så erinra de sig
att de ju alldeles ha liknat människor, när
man har sett dem, och att de därför väl ha haft
vanlig människostorlek.

Skroallen d. 2/10 1941

Ella Odstedt

5

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

De underjordiskas hämnd.

I Meraker (Norge) var det en flicka, som var ute
och gräva korna, och så var det en björk där, som inte
stod rak, och så satt hon sig på den. Men då hade
hon klämd ihjäl ett barn, som hörde Luciafolket
hit. Och hon blev så ille hanterad utav dem,
och prästen och läkaren var där, och dom kunde
inte hjälpa henne; men dom hörde att det talas
inne där och såg, att dom leode nu med henne.

Sen var det en gång dom [Luciafolket] hade
sagt att nu skulle dom skryda sig fara, hos-Tomas^{x)}
skulle komma dit. Det var en lapp det, som kunde sä-
dant. Men han vållte inte laga henne han heller.
Hon fick ligga så till hon blev död. (K.R.)

Strövalen den 2/10 1941

Ella Odstedt

^{x)} Förleden i namnet osäkert uttryckt, och gynnans
avse på fråga om.

Härjedalen
Tammåsön
(Mittådalen)

Kommes in i de underjordiska stuga.

I "Mässlingen" är det en stor sten på ett ställe, och så var det några dagar (sveuskas) som hade gått några dagar till den där stora stenen. Då kom dom in i en sätesstuga, och dom blev bjuden på mat, men dom åt ingenting. Då hade kvinnan där fråga vad dom skulle flytta. Jo i måra. Ja hon skulle också flytta där, sa hon.

Och så kom dom ut därifrån, och så talade dom om e hemma.

K. R.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

*1 By inom Storvallen, nära Mittådalen.

Bortbytingar.

Dom beslutade om att dom fide bortbytingar.
Men om dom jiskade den på en torsdag, så kom
modern ut tog den tillbaka. (Två bland lapparna.)

K. R.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Frunderings om de osyuliga.

Ja, va väl så i gammalt, dom hade kallet ä
synas ä de osyuliga. Var mindre kristendom då.
Varföt har då kommit bort så mycket nu? Ja tro
då ä föt då ä mycket mera kristendom nu.

Jo nog finns e. Både vada ä goda kallet.

K.R.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Djävulen han har lemmat visa sej som ludus
stora Avarfunden.

K.R.

9
Härjedalen
Tämmasön
(Mittådalen)

Skydd mot troll

Jag var ute och hade sällskap med en gammal lappgubbe, som var skrockfull, och då vi skulle in i vägen för att köpa i skogen så fick vi inte gå in för-än han hade varit in och spottat först. Det skulle vara ett skydd. Man skulle väl skrämmas bort, om det skulle vara trollar där.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

10

Härjedalen
Tämnäsön
(Nittådalen)

Ingen tro på dragväsen som juken.

Både N. L. A. och hustrun tala nu juken,
som brukats bland bönderna och drag mjölk och
smör men säga båda att bland lapparna har
ej funnits någon tro på något sådant väsen.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäs sn
(Kittredalen)

Offet för fiske.

Om det har kastat en 10-öring i tjämn för att få
tus med fiske, det vet jag.

K.R.

N. L. A. har samman uppgift, skrivet och för
en åtbörd som nu har slängde något långt ut.

Storvallen d. 2/10 1941

Ella Odstedt

Härjedalen
Tammäsön
(Kittadalen)

Rådfråga trollbrunnar vid flyttning.

Om man skulle flytta från till ett annat ställe då skulle man först ta reda på om det var bra och hälsosamt att flytta dit. Det skulle man se med hjälp av trollbrunnar. Man fick gå till en trollman, som hade trollbrunnar, och han sa sig efter.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

Kors och skott, skydd för renarna vid sommarskatten.

Första gången på sommaren man hade in renarna i gärdet för att klymma dom - det var dagen före vidsommars - och man då släppte ut dem efteråt, då brukar dom rista med leuiven ett kors framför öppningen till gärdet, både i luften och i marken. Och då renarna börja komma ut då sköt dom ett löst skott i luften över flocken.

Det var för att det var vidsommarskatten och trollar i farten särskilt då. Det var mot trollar.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

Rötmånaden och rensarna.

De tre första nättrema dei rötmånaden har gått
in⁴ för man inte driva en rensflokk över en älv
för då är alla trollas ute, och alla älvar är fulla med
trollas. Man ska hålla sig på land då. -

I rötmånaden fick man inte märka en helv en
fredag och inte se solen gått ned [under annan tid
fäste man inbet avseende vid detta].

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

⁴ Säger att rötmånaden varas mellan 23 juli och 23
augusti.

Härjedalen
Tämmas sn
(Mittvädalen)

16

Om röt månaden.

Första röt dygna (3 dygn) skulle man inte stå
in reuljorden i gårde och mjölke. Var inte bra.

I röt månaden var allt ohyg, alla troll framme.
Det var inte heller bra att bada första dagarna
i röt månaden.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Ann. Almans hustru, Maria Alman, f. Jo-
hansson i Stenbjäll i Bjersdal år 1876, förklarar
att lapparna i hennes hemtrakter hade precis sam-
ma tro som den manen här nämnt. b. b.

Sjældom för renar ut särskilt svårt i röt månaden.
Det är en vintälig månad för renarna.

K. D.

Härjedalen
Järnåsön
(Mittådalen)

"Halda" orsakar sjukdom på rensar och människor.

En dom har kallat rensar, och rensfloeken har lagt sig att vila, så har det hänt att dom har hört att det har pratats och gått genom floeken, och rensarna har rest sig upp eftersom dom har gått fram och gått vidare. Dom såg så väl var dom gick fram och hörde praten.

Effter det där har rensarna blivit sjuka. Det är halda, som gått där och som orsakat sjukdomen. Om halda har gått genom en del av floeken, på en kant, så kommer hela den biten bort [dvs. att alla rensarna utanför den linjen dö].

Halda kan orsaka sjukdom också på folk.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

N. L. A.

anm. Sagan. Föreläras på Sötschild fråga att "halda" är det samma som "älinjäid", dessa rensar "är som människor med. Men halda de orsakar sjukdomar och olyckor. Teorier har också nämnt sett dem för - vet g. detta - men inte har någon berättat om det numera.

E. O.

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

Mötet Sjöledaren.

Min far han bodde i Anådalen. Och så skulle han en gång till Lappviken i Messlingen och för över Kappriet. Och då han kom en bit på vägen mötte han en herremann, som kom ut gik efter vägen. Och han stannade och fråga om vägen, och så sa han: "Nu kom ja åt er, Lars Jonsen, å ska ta nybygge från er." Ja han gick väl försökte då, lyckade pappa.

Och så skildes dom åt, och far fortsatte till Messlingen. Men han hörde då den där kom fram till hans vika, för han hörde hur hinnan skälte på honom.^{x)}

Då pappa kom tillbaka hem, fråga-n om det hade varit här nere dit på dagen. Nej, inte hade det varit någon. Men han hade ju mött honom, och han hörde hur hinnan skälte, då han kom fram.

x) Förklaras att det hörs väl, när de skälla på en prämling.

Härjedalen
Tämnas sin
(Mittådalen)

Nej, inte hade dom sett någon.

De var jagga fundersam ut andra, om han hade kommit på hans vilse gång.

Men strax efter blev farmors död. Då tog dom på tänkte, att det var inte annat än Sjelodomen, han mötte. *

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

* Det var modern, hon som dog, som ägde nybygget. Med detta sammankämplade ville vi att ta nybygget.

Mötet "febern".

Min pappa och en gammal till för till Hede och hade var sin ren. Men hennes ren var lat att springa, så pappa fick stå och vänta på henne.

Då kom det en gammal bonde och körde, och han var svart klädd och hade lång rodd. Och han [bonden] svar åt honom och sa: "Att man inte kan bli fri de hit satans lapparna! Stå hit och vänta och skrämma hästen!" Han sa, att han hade en lös häst efter, som blev skrämd. Och så gick han tillbaka och skulle hämta den. Men aldrig kom han tillbaka. Och hästen, som han körde med, han stod kvar. Men då dom då skulle köra vidare, då var det fast på renarna! Och då var inte andra ren lat.

Då dom kom till Långå då fråga pappa de andra lapparna nu dom hade mött en bonde, som var svartklädd och så fri. Men inte hade dom sett nå-

Härjedalen
Tammås sn
(Mittådalen)

gon. Det var febern, som kvände.

- Men blev inte dom sjuka då?

- Nej, han var på färd utöver. Det var inte dom [det gällde].

K.R.

Skrobullen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Ann. Då N.L.A. berättat för mig om hans fars möte med 'Sjukdomen', så nämner jag vänskapande berättelse av K.R., och han svarar då att han också varit hemma själv berättat samma sak. Och han tillägger, att man hade varit sjuka längre upp [i landet], och att Febern flyttade ner då. (L.6.)

ett vattendjurs sjukdomsorsak.

härsk det är ett litet djur i vattnet, man
kan dricka i sig det, och då blir man sjuk.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Anm. buligt för dig se dessa djur ut som
sua svarta maskar.

Härjedalen
Tämnäs sn
(Kittadalen)

Silver på blödande sår.

Om man har huggi sig, så det blöder mycket,
så ska man lägga silver, 50 öre eller en kornis på,
och så ska man binda om. Då stannar blodet.
Då bra ja sitt.

K.R.

Storvallen d. 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tärnås sn
(Mittådalen)

24

Bat för gulsot.

Hunnlorb - men han skulle vara gammal
och vit - har den behått in och gett den för
gulsot.

N. L. A.

Strövalen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Pärmasön
(Mittredalen)

Mot törsk hos spädbarn.

Mot frosksjukan (törsk) hos barn har
dom tagit en levande frosk (groda) och knutit
en snor (snöre) i bakben på den och stoppat
den in i mun på barnet, och den har fått röra
sig i mun. Och barn dom sugge ju på allting,
så dom har sugit på den. Om en stund har
man tagit bort den, och då skulle barnet bli
bra sen.

M. L. *)

Ströballe den 2/10 1941
Ella Odstedt

*) Mamma, N. L. A. kanner också saken.

Härjedalen
Tännsön
(Mittredalen)

26

Försiktighetsmått med spädbarn.

I gammalt, då barn kommes till, då skulle det vara leiv i vagnen, & han skulle vara i slidan, och innan dom var döpt skulle psalmbok vara i vagnen.

Förän dom badade barnet gjorde dom kors i vattnet, och badvattnet skulle slås i vran vid dörren (mellan dörrstockarna).

K. R.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Härjedalen
Tärnsjöns
(Mittådalen)

Läkehemmiga lappkvinnor.

Det var en som hette Anna Larsson i Guita - fjällen, och hon kunde verkligen bota. Hon kunde mycke.

En gång var hon i Verudalen, det var marknan det, och så så var det en bonde, som blev så förfärligt sjuk. Då kom dom och ville ha dit henne och bota honom, men hon ville inte först. Men dom va henne, och så kom hon då och sa ja honom. Och så skrev hon [requisition ja en medicin] och skicka hit obotek, men då det kom, så sa hon att det var inte riktiga medicin. Då gick hon dit, och hon bröta med dem och sa att hon hade rätt. Så sönder alla flaskor dom hade, för att dom inte hade gett henne rätt medicin. Men det fanns inte.

Då gick hon tillbaka, och så tog hon en kopp brännvin, och det fanns pengar då som var värd 4 kronor, silver, och hon tog en säm och la i koppen, och han flöt, och så la hon dit en bit röttet trä,

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

och det sjönk. "Ja faren, han bli frisk!" sa
hon då. och så tog hon upp slanken och så la
hon i ett pulver i koppnen och gav honom. och han
blev bra.

Dom som kunde så där dom var födda så.

I Berg var det en som hette Mania.^{*)} Hon
bota så mycket. Hon var för titulerad^{**)} för
doktorinna i barnbidning.

K.R.

Skivellen den 2/10 1941
Ella Odstedt

^{*)} Den i Berg i Jämtland bosatta och vida utbredda

^{**)} "Lapp-Mania".

^{*)} titulerad

En naturläkare.

I Sveg var det en som hette Valström (g. lapp),
och kunnofogde Ros bröt av sig benet, och doktorn
kunde inte laga det. Då skicka dom efter Valström.
Då sa han: "ja först avsluta dom läkare och sen
tro dom ja ska bota dom." Men han gick dit och
laga benet. Och till jul fick han ett guller
till julklapp, men doktorn han fick en dyng-
berp (grop).

K.R.

Storvallen d. 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäsön
(Mittådalen)

Förskjort av en lappkvinnu.

Dom har talat om att det var i Hälsingland
en lappkvinnu kom till ett bröllop, och spelade
skålske på henne [antagligen för supning], men hon
gjorde så att hon blev så hon fick gå i gändar och
sitta brännvin.

Men dom som kunde trolla, ja ho dom hörd
"gandlen" till.

K.R.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tärnäs sn
(Mittådalen)

Ställa fast hästar på magiskt vis.

Pål Brand i Snasen - han var korsklapp -
han kunde staka hästar, så dom sto stilla.
[Vet g' medlet.]

M. A.

Storbullen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

Förhållning till varg.

Jag har hört från urgamla tider om en lapp som blev förhållad så han var varg, somliga tider.

Men då hade han en präst, och när han kom ut skulle ^{han} säga då ropa hon han i kammare, och då blev han människas. Men han sa en gång: "Hon ska låta ta en ren när gång!" [Dvs. hon borde någon gång låta honom ta en ren, innan hon ropade på honom!]

Det har gamla lappes talat om.*)

Den blev förhållad och blev som varg.

Det var en norsk prästson, som hette Oludrik - jag har själv sett honom i min barndom, han var omkring här också - och han var förhållad, så han blev förvandlad till varg vissa tider, och dom kalla honom för "Varg-Oludrik". Han lög om en varg och somliga tider som ^{en} människa. Då han var full, då sa han, att värsta rena till slås med det lude Anders Pomerason (en lapp i Bråsfjällen).

*) Kan ej säga bestämt varifrån.

Det var en länsman också som hade blivit förtalad och blev var, och på en julafton kom han till en prästgård, och prästen sa dock skulle hämta fetaste gräsen åt honom. Det gjordes dränga. Då blev han människa. Då sade han prästen sen fri att han hade hjälpt honom, så han fick bli människa igen.

K.R.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Förvandling till varg.

Jag har också hört berättas om norsken, som blev förvandlad till varg. "Luro-Huivik" kallades han.

Jag har hört en saga, som dom berättar, att det var på ett ställe dom sköt en varg, och då dom svadde skinet så var det ett lemlästskinn. Han skulle ha gjort det själv [dvs. förvandlet sig själv]. Jag har hört det berättas här i fjälltrakten.

- Men har ni hört något om att dom blev förvandlad till björn?

- Nej, det var till ett blodjät som blev. - ja björn är ju också ett blodjät förstås. --- Men det var varg som blev.

N. L. A.

Strövalen den 2/10 1941

Ella Odstedt

x) Kan ej säga precis var.

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

Om norrskenet.

Om norrsken har man märkt att det blir väder-
växling, storm eller yrväder. (Vet ingen särskild
tro om norrskenet.)

N. L. A.

Före första världskriget var det så vid norrsken,
och jag tror det var en förbedelse.

N. A.

Storvallen d. 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tärnås sn
(Mittvådalen)

Virke bygges i nedan.

Om man skulle bygga virke till en byggnad
eller skidor eller vad som helst, så skulle det vara
i nedan. Var det i fullmåne så sprack det. Inte
heller i ny skulle det vara.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

36

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

37

Tro nu renslakt.

Om dom skulle slakta en ren, så skulle det
ske en viss tid (efter månen), men jag minns
inte hur det var.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäsön
(Mittådalen)

Frederagen g' bra dag.

Frederagen kan ä' aldrig bra. Det har lapparna
mycket ansett. Man skulle ju' göra något
särskilt ur det en fredag, för det var inte bra.
(För att de g' heller gjorde renost då men ä' g'
säger på den saken.)

N. L. A.

Storsvallen den 2/10 1949
Ella Odstedt

Härjedalen
Tjuvås Sn
(Kittadalen)

Om göken och gökskiten.

Göken kommer en viss dag på våren, det är den 25 maj. Det är vissa dagar. Men är det verkligen vår, då kommer han en vecka förut.

Den dagen ska man skynda sig ta en matbit innan man går ut. Och den som har glömt det, så man har hört göken gå innan han ätit den där gökskiten^{*)} han blir gökskiten^{**)} och han får inte gå in i rensflocken i gälda första dagarna, när dom börja mjölka, för då blir det ohus. Men sen får han gå igen.

Det där har varit två fört men inte mer.

N. L. A.

Skovallen den 2/10 1949

Ella Odstedt

^{*)} Det lapiska ordet utspeltade jag ungefär som: g_äakombaz(a)ta

^{**)} Ungefär: bazkatabazaksta. När sagom. Skall se översättning är han trokpan, vet ej vad han skall säga. När jag frågas, om det kan vara mig. 'gökskiten', så svarar han att så är det.

Härjedalen
Tämnäsån
(Uttidalen)

Göken bärar död.

Om göken kommer nära husen uti gal då
är det ett sorgbud.

Storvallen d. 2/10 1941
Ella Odstedt

K.R.

40

Härjedalen
Tärnsjöns
(Mittådalen)

Skafan är en "budbärare".

Sjöra är en budbärare. Om man bor på långt ställe bort, där hon inte finns, och hon visar sig där, då är hon en budbärare för dödsfall, olycksfall eller sjukdom.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

41

Härjedalen
Tämnäs sn
(Mittådalen)

42

"Fegeld."

Fegeld det syus som ett litet ljus. Och
det syus då någon ska dö. Jag har sjölv sett
det.

Härjedalen
Tänneåsen
(Mittådalen)

M. A.

Ströballen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Manne tillägg: "Lapparna ha sett sånt
mycke." Varken han eller hustrun minns något
lappskit namn på föreelsen.

43

Geengångare efter svördade.

Dom som blev svördad och begravd och ingen visste av det, nu någon ohäud kommer - mest då det var någon ohäud - så kunde dom^{*)} få höra dom^{**)} och dom^{*)} fick då tala om det för dom som bodde dit. Ibland kunde det hända att dom hitta dom, och dom blev begravd. Men annars visste dom bara att där nästans var det en svördad, och det blev tal om det.

N. L. A

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Ann. Säg om. kallas g; någon särskilda utbölingsberättelser eller namn på utbölings. - Geengångare kallas man på lapiska för råsko.

^{*)} Fränkingen eller fränkingen. ^{**)} Den eller de svördade.

Härjedalen
Tämnäs str
(Mittådalen)

Mord på lappar.

Det var så många gängs dom mörda lappar för i världen. Det var bönder, som mörda dom. I ppi Ljungdalen var det ett helt hushåll, som blev mördat. Dom var två hushåll, som bodde där. I det ena hushållet var det en som var dövsken, och han bedena åt dom andra att dom skulle fara därifrån, för annars skulle dom bli mördat. Och dom för väst i storfjälla, så dom klara sej. Men dom andra dom trodde väl inte på det där, så dom stanna kvar, och dom blev mördat allihop. Lillbarne, som var 1/2 år gammalt, hade dom slagit kring en björk [och dödat det så].

Det var tre hushåll då i Ljungdalen, och dom var med nu det allihop. Och allesammans blev avrättad, hustrurna och barna med, och gårdarna blev uppbränd.

Jag frågade en gång en bonde, som nu bor i

Härjedalen
Tämnäs sn
(Kittredalen)

Ljusdalen, var de där guldarna kunde ha stått, och han visa på ett ställe och sa att han trodde att det var där, för han hade hittat kol där.

Och i Finsdalen har dom ä värda många. Men en bonde var så rädd, han ville inte vara med. "Jute en katt ska vara med" [från hans hus], sa han, "kyrke mindre jg då." Han ville inte vara med om att värda lapparna.

Men det var en gubbe i Finsdalen som hade värda kyrke folk, och då han dog, så vändes huvu hans mot ryggen, så dom fick lägga honom fransstupa i kistan.

Det var en bonde i Mässlingen som skulle följa en guldfarerhandlare och visa honom vägen, och han följde honom till en liten knull (bergskulle) näsöpp, och där värda han honom.

Men då den bonden skulle dö, då fick fyra karlar hålla honom. Då bekände han, och han sa åt dom, att dom skulle inte ha pengarna här.

Bara i min farfars tid har den färliga orki
skulle värda lappor. Farfar han var i Haredöl
(jämtland), hette Renaudes, och han blev till
prästen (i Udderåker) och begärde kattsorden
"från sista gången". De friga prästen var för han sa
så. Jo, han hade fått reda på att den färlige
värda den. "Nej Renaudes, detta ska aldrig
ske", sa prästen. [och då det avstyrdes på något
sätt.]

Det var många gånger den värda folk. och den
blev rik. Men sedan så blev deras barn fattig.
"brättvis gods ska må sorg friga", har den sagt.
K. R.

Den. Saggens. fantasi är i mycket hög grad
fylld av dessa gamla vordhistorier. Under samtal
om andra ting kommer hon åter och åter till detta.
Det är något av en gammal skräck, som tycks
igenom när hon berättar.

Storvallen
d. 2/10 1941
Ella Odstedt

De dövsamma "keloka" och secunde.

Lapparna ha ansett, att de som ha varit dövsamma ha varit "keloka" och sett längre fram än andra.

Bort med Ljungdalen, vid Gjörojörn bodde det för länge sedan två lappfamiljer. En utav familjerna hade en dövsam. Och han talade om en dag i sin familj, att nu hade han sett att det skulle hända nånting farligt om dom inte flyttade, det skulle komma folk och myrda dom alla. Dom flyttade också, men den andra familjen stannade kvar, och dom blev myrdade alla.

Det var en dövsam här också, jag såg honom, och före han gick genom skola såg han myckes av underjordiska folk. Men sedan han blev konfirmerad, sjönk det bort alltihop.

Dom lekte i ett gårde här i Strövalken en gång då han var barn, och då gjorde han tecken, att han

*1) Här sagt om. var barn.

Härjedalen
Tämnäs Sn
(Mittådalen)

såg underjordiska. Då bad de andra att han
skulle ta en, så dom skulle få ta i. Då kröp han
under nå ris, då han såg dom, men då såg barna
att han ryckte tillbaka handen, och då såg dom
sen att han var klönt (klöst) utav fyra fingrar.
N. L. A.

Strövallev den 2/10 1941
Ella Odstedt

43

Enkommet som funnet genom reukens beteende.

Än ska jag tala om en gammal berättelse.

Det var i Ljungvisfjella, västra om Ljungdalen, (Kittadalen) som ett litet lappsam höns bort ett år, och dom leta och leta men fann det aldrig.

Så var det två år² efter dom var det igen, och det var sommar, och dom valde rensar och skulle ha in dom i gårde och mjölka och tjävla kalvorna (tjävla, sätta primas i kunn på dem, så att de g¹ kunde dia korra).

Och så hade dom drivi rensfloken på korgen och skulle ha dem in i gårde. Då bröt sej en rens ut ur floken och fór uppåt fjälle och gick runt en sten där. Och dom skicka en hund efter för att driva henne tillbaka, men hon sjasa tillbaka hund. Och rensen var nog en så skilt bra mjölkles, så dom ville ha henne ned, så en utav dom fór efter henne. Då gick hon runt den där stora sten, och hon gick

Härjedalen
Tämmänsön
(Kittadalen)

*1 Två år? Något tydligt anlednings: sladden.

effor henne. Då fick han se det lilla barn-
skelettet, som låg där under sten.

Så blev det uppdragat genom renska.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

51

Kyrkklockorna ringa av sig själva för lappen.

En gammal lappman fördes till Ljusmedel och skulle begravas. Men dom sa: "Är bara en gammal tiggarklapp, behövs inte ringa för den." Men då ringde klockorna av sig själva, då han begravdes.

K. R.

Storvallen d. 2/10 1941

Ella Odstedt

Härjedalen
Pännäs by
(Mittådalen)

Fik insyft i näves. - Näves hoppsyft till kåta.

I Skandölsdalen, under ett berg, fann dom en gång näves, som var hoppsyft med rotbast, och så var det ett skelett i uti.

Jag har hört i Norge, norrut nåstans, att det skulle vara firt, att dom hade syft ihop näves till kåtan.

N. L. O.

Skovallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäs sn
(Kittadalen)

Selbu bebyggelse efter diggdöden.

I Selbu i Norge blev hela socknen öde under diggdöden. Bara en kvinna levde kvar. Då hade en lappgubbe kommit dit och stannat där och hjälpt henne med arbete. Och där levde tillsammans och fick barn, och så blev det folk igen. Och alla i Selbu, som lever där nu, där ska ha kommit utav den där lappsläkten.

N. L. A.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Härjedalen
Tämnäs sn
(Norrådalens)

Revsjötsel med mjölkning och osttillverkning.

Det jag var barn (f. 1873), då drevs renarna in i gårdet kvällen och morgon och mjölkades. Dom leode mera med mjölk då, både dom gjorde revsjet och det gör dom inte alls nu. Det är mycket arbete med det då och behövs mycket folk.

Da man hade mjölkat renarna, fick dom komma ut ur gårdet qvart.

Renarna var som mera färd då också, då man höll jä med dem mera sci då. Nu är de mera vilda.

N. L. A.

Strövalen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Härjedalen
Påruåsa Sn
(Mittådalen)

Lapparnas kyrko-förhållanden.

I två gånger på året hade lapparna kyrkolyck. Det var i Storsjö kapell. Ena gången var det 2 veckor före midsommars eller 2 veckor efter midsommars. Det berodde på hur prästen hade tid. Han skulle vara både i Tärnäs och Venndal och Ljusnedal och Storsjö.

Den andra helgen var på hösten, 2 veckor före Mikaeli eller 2 veckor efter Mikaeli.

Det var det gudstjänst och begravning och bröllop och bandedop.

Det hände nog att barnen var på str. att dom tog i prästkragen också. Och vantar på händerna! Ja Herre Gud, då det var så kallt!

Dom som var död hade man först till Storsjö strax, men dom begravs bara då det var helg. På vintern hörde man dit dem med renas, på våren, då det var dåligt före, fide man dra dem själv, och på sommaren höra med

Härjedalen
Tärnäs sn
(Mittådalen)

häst och släpa.

Men min mamma och pappa som är begravna vid Ljusnedals kyrka. Jag var två år då mamma dog. Hon fraktades dit med rensar.

K.R.

Storvallen den 2/10 1941

Ella Odstedt

Ur lapparnas liv.

Karin Renander berättade nu hur hon har "valta renas mycke" och "skridt ut vorgeu". Då blir man ofta "källör". Många gånger har hon "hruja å skrike" så att hon varit hos på vorgeu, inte kommit till.

Vorgeu gör sig vanligare av när man väntar med det här kommes ut man då skrikes och kommes. Men man kommes tillbaks flera gånger på natten.

År 1875 då hade lapparna i Saggdalen*) slagit ihjäl o'ja stycken vorgeu, bara med stav, man "hade inte byssa då".

K. R. har g' varit gift men hade två pojkar. Med dem för hon, som var fattig, på tiggarsfärden till Hålsingland och Medeljad. Hon lämnade

*) Hul. Saggsperi. 1/2 mil från Mittådalen.

Härjedalen
Päruis su
(Mittådalen)

då häst och fordon i Fumäsdalen och körde fri
att kunna frakta det droptiggda. Hö till hästen
gick hon alltid där hon for fram.

Och alla som kunde, gav och var vänliga, "och
om du inte hade, så var du vänlig ändå". -
"och var det här som inte var vänlig, så gick
man bara."

Och så kom hon tillbaka då med lass av mjöl,
bröd, fläsk och kläder, som t. ex. linbyg, lejons
och tröjor.

Storvallen den 2/10 1941
Ella Odstedt

Ann. Det var liksom värdeghet var K. R. vares
när hon berättade om tiggars födelse. Det måste då
så vara fri den fattige lappen, intet särskilt
frihedrande i det.